

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту принциптері: шетелдік тәсілдер және Қазақстан

К.Б. Қанапиянова¹, Р.М. Рузанов²

Алынды: Ақпан 25, 2020

Жаңартылды: Сәуір 10, 2020

Қабылданды: Сәуір 24, 2020

Түйін

Қоғамның әлеуметтік кәсіпкерлікке ғылыми зерттеулердің жаңа бағыты ретінде, қызметтің практикалық түрі ретінде де қызығушылығы айтарлықтай өсуде. Әлеуметтік кәсіпкерлік деп экономикалық агенттердің коммерциялық қызметін дамыту арқылы әлеуметтік проблемаларды шешуге бағытталған өзара байланысты қызмет түрлерінің жиынтығы түсініледі. Мақалада Еуропа, АҚШ-ты, Азия елдерін қоса алғанда, әлемдік кеңістікте әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту критерийлері қарастырылған, әлеуметтік бағдарланған қызметтің драйверлері айқындалған, сондай-ақ қазақстандық экономикадағы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың мүмкін жолдары көрсетілген. Жүргізілген салыстырмалы талдау негізінде әлемдік кеңістікте әлеуметтік кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың ерекшеліктері анықталды және әлеуметтік кәсіпкерліктің пайда болуы мен дамуына ықпал ететін негізгі қозғаушы күштердің сипаттамасы ұсынылған. Әлемнің әр түрлі елдерінде әлеуметтік кәсіпкерліктің қалыптасуы мен дамуы біркелкі емес сипатқа ие екендігі көрсетілген. Оның ерекшеліктері қолданыстағы институционалдық ортаға ғана емес, сондай-ақ кәсіпкерліктің осы түрі қалыптасатын тарихи жағдайларға да байланысты. Сонымен қатар, әлеуметтік бағдарланған ұйымдарды құру үшін мұндай ұйымдарды құруға мүмкіндік беретін саяси және құқықтық орта қажетті шарт болып табылады, ал олардың табысты жұмыс істеуі мен дамуы үшін әлеуметтік-мәдени жағдайлар және әлеуметтік кәсіпкерлікті зерттеумен, оқытумен және қолдаумен айналысатын институттардың болуы маңызды. Бұл зерттеудің теориялық маңыздылығы әлемдік кеңістікте әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту бөлігінде зерттеулерді жүйелендіруден тұрады. Практикалық маңыздылығы әр түрлі елдерде әлеуметтік кәсіпкерлікті енгізу тәжірибесін талдау болып табылады. Алынған зерттеу нәтижелері Қазақстан экономикасында әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту бағдарламаларын әзірлеу кезінде пайдалануға ұсынылған.

Түйін сөздер: әлеуметтік кәсіпкерлік, модель, мемлекеттік қолдау.

Аннотация

Интерес общества к социальному предпринимательству как к новому направлению научных исследований, так и к практическому виду деятельности существенно растет. Под социальным предпринимательством понимается совокупность взаимосвязанных видов деятельности, направленных на решение социальных проблем путем развития коммерческой деятельности экономических агентов. В данной статье рассмотрены критерии развития социального предпринимательства в мировом пространстве, включая Европу, США, страны Азии, определены драйверы социально ориентированной деятельности, а также представлены возможные пути развития социального предпринимательства в казахстанской экономике. На основе проведенного сравнительного анализа выявлены особенности государственной поддержки социального предпринимательства в мировом пространстве и представлена характеристика основных движущих сил, способствующих появлению и развитию социального предпринимательства. Показано, что становление и развитие социального предпринимательства в различных странах мира носит неоднородный характер. Его особенности зависят не только от действующей институциональной среды, но и от исторических условий, в которых формируется данный вид деятельности. Вместе с тем необходимым условием для создания социально ориентированных организаций является политическая и правовая среда, позволяющая создать такие организации, а для их успешного функционирования и развития важны социокультурные условия и наличие институтов, занимающихся изучением, обучением и поддержкой социального предпринимательства. Теоретическая значимость данного исследования состоит в систематизации исследований в части развития социального предпринимательства в мировом пространстве. Практическая значимость заключается в анализе опыта внедрения социального предпринимательства в различных странах. Полученные результаты исследования рекомендованы к использованию при разработке программ развития социального предпринимательства в казахстанской экономике.

Ключевые слова: социальное предпринимательство, модель, государственная поддержка.

Abstract

Society's interest in social entrepreneurship, both as a new direction of scientific research and as a practical activity, is growing significantly. Social entrepreneurship refers to a set of interrelated activities aimed at solving social problems by developing the commercial activities of economic agents. This article examines the criteria for the development of social entrepreneurship in the world, including Europe, the United States, and Asian countries, identifies the drivers of socially oriented activities, and presents possible ways to develop social entrepreneurship in the Kazakh economy. Based on the comparative analysis, the features of state support for social entrepreneurship in the world space are identified and the characteristics of the main driving forces that contribute to the emergence and development of social entrepreneurship are presented. It is shown that the formation and development of social entrepreneurship in various countries of the world is heterogeneous. Its features depend not only on the current institutional environment, but also on the historical conditions

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университетінің 1 курс PhD-докторанты, e-mail: kanapiyanova.kamshat@gmail.com, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-6824-7515>

²Экономика институты директорының орынбасары, э.ф.к., e-mail: rashid_ruzanov@mail.ru, ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4913-3886>

in which this type of activity is formed. At the same time, a necessary condition for the creation of socially oriented organizations is the political and legal environment that allows creating such organizations, and for their successful functioning and development, socio-cultural conditions and the presence of institutions that study, train and support social entrepreneurship are important. The theoretical significance of this research is to systematize research on the development of social entrepreneurship in the world space. The practical significance lies in the analysis of the experience of implementing social entrepreneurship in various countries. The results of the study are recommended for use in the development of programs for the development of social entrepreneurship in the Kazakh economy.

Keywords: social entrepreneurship, model, state support.

Кіріспе

Қазіргі заманғы әлемдік экономика жағдайында әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту жетілдірудің маңызды бағыты болып табылады. Әлеуметтік кәсіпкерлік (Social Entrepreneurship) мемлекет шеше алатын өткір әлеуметтік проблемаларды жергілікті деңгейде ішінара және серпінді шешуге, сондай-ақ экономикалық қызметке пайда алу, байыту, капиталды жинақтау мақсатында ғана емес, сондай-ақ оны халықтың осал топтарын қолдауға, жаңа жұмыс орындарын құруға, елдің әлеуметтік проблемаларын жеңілдетуге және шешуге бағытталған кәсіпорындарды қосуға мүмкіндік береді. Әлеуметтік кәсіпкерлік әлемнің көптеген елдерінде, ең алдымен еуропалық елдерде жұмыссыздық, әлеуметтік қорғау және қоғамдағы әлеуметтік бейімделу мәселесін табысты шеше отырып, серпінді өсуде. Біздің еліміздің аса күрделі және дағдарысты қаржылық жағдайының қазіргі жағдайында мемлекеттің өзекті әлеуметтік проблемаларды шешудің нақты мүмкіндіктерін барынша шектейді, әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту осы проблемалардың өткірлігін жеңілдетудің баламалы жолы ретінде әрекет етуі мүмкін. Осының барлығы әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың шетелдік тәжірибесін зерттеудің өзектілігіне себеп болады.

«Әлеуметтік кәсіпкерлік» термині әлеуметтік жұмыс пен бизнестің ерекшеліктерін үйлестіретін қызмет ретінде түсіндіріледі. Бір жағынан, мұндай қызмет қоғамдық игіліктерді өндіруді, белгілі бір әлеуметтік проблеманы шешуді бірінші кезектегі мақсат етіп қояды; екінші жағынан – бизнес - жобалардың ерекшеліктері бар, яғни коммерциялық табысты және табысты болуы тиіс. Қарапайым бизнеске қарағанда әлеуметтік кәсіпкерлікте пайда алу негізгі мақсат болып табылмайды және өзін өзі емес, әлеуметтік құрамдастың тұрақтылығын қамтамасыз ету үшін демеушілер мен грант берушілерге аз тәуелді болу қажет. Басқаша айтқанда, әлеуметтік кәсіпорындар - бұл әлеуметтік мәселелерді шешу үшін іске қосылған бизнес-жобалар [1].

Қазіргі заманғы қазақстандық экономикада әлеуметтік процестерге көп көңіл бөлінеді, өйткені қоғамның жай-күйі ұлттық шаруашылықтың одан әрі дамуын айқындайтын болады. Осы үрдісті сезіне отырып, мемлекет қоғам проблемаларын шешуге және әлеуметтік дамуға бағытталған түрлі бағдарламалар мен жобаларға көп көңіл

бөледі. Алайда, мемлекеттің ресурстары шектеулі және бұл қызметті кәсіпкерлік бастамалар есебінен ғана айтарлықтай кеңейтуге болады. Осыған байланысты федералдық және жергілікті билік тарапынан әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау өте маңызды болып табылады. Қазақстан Республикасындағы кәсіпкерлік салыстырмалы түрде жас және жоспарлы экономикадан нарықтық экономикаға көшкеннен кейін қалыптасу кезеңін әлі аяқтамады. Сондықтан әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдаудың шетелдік тәжірибесін қарастыру және оны Қазақстан Республикасының жағдайында пайдалану мүмкіндігін анықтау орынды.

Соңғы жылдары әлеуметтік кәсіпкерлік мемлекет пен шетелдегі зерттеу қоғамдастығы тарапынан үлкен көңіл бөледі [2; 3; 4]. Әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау әр түрлі елдердің үкіметтерінің күн тәртібінде пайда болды [5], ал кейбір мемлекеттер әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға бағытталған бастамаларды іске асыру үшін жеке ұйымдық құрылымдарды құрды. Сонымен қатар, әлеуметтік кәсіпкерлікке арналған зерттеулер саны артты, бұл көптеген конференциялар тақырыптарымен және ғылыми журналдардың арнайы шығарылымдарымен расталады. Әлеуметтік кәсіпкерлікке назар көптеген дамыған және дамушы елдердегі әлеуметтік кәсіпорындар санының өсуімен де нығайтылуда.

Шетелде әлеуметтік кәсіпкерлік ондаған жылдар бойы мемлекеттік қолдаудың объектісі болып табылады. Бірінші кезекте, мемлекет әлеуметтік кәсіпкерлік қызмет стандарттарын құрады, олар бір мезгілде әлеуметтік кәсіпкерлік бастамалардың тиімділігін бағалау тәсілі болып табылады, олардың нәтижелері жұртшылықтың игілігіне айналады.

Қаржыландыру бөлігінде шетелде әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау мамандандырылған қаржы делдалдарын құру, мемлекеттің қорлармен және корпорациялармен ынтымақтастығы арқылы жүргізіледі, олардың мақсаты әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы бастамаларды қолдау, жаңа қаржы құралдарын және кәсіпорынның әртүрлі бизнес-модельдері мен әртүрлі даму кезеңдеріне арналған қаржы мәмілелерінің құрылымдарын құру болып табылады [6]. Мемлекет, сондай-ақ кәсіпкер мен инвесторлар арасындағы делдалдың ролін жүзеге асыратынына назар аудару керек, бұл бірінші міндеттерді едәуір жеңілдетеді және олар үшін тәуекелдерді азайтады.

Бұл мақаланың мақсаты әлемдік кеңістікте әлеуметтік кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдауды зерттеу болып табылады. Осы мақсатқа жету үшін “әлеуметтік кәсіпкерлік” ұғымы нақтыланды, Еуропада, АҚШ-та, Ұлыбританияда, Азияда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту тәжірибесі зерттелді, сондай-ақ осы мәселеде қазіргі қазақстандық тәжірибе ұсынылды.

Әдебиетке шолу

Әлеуметтік кәсіпкерлік теориясының дамуына “Ашока” компаниясының негізін қалаушы Б. Драйтон және Барселонадағы Наварра университетінің зерттеушілері Дж. Мэйр және И. Марти айтарлықтай үлестерін қосты. Ресейлік ғалымдар мен практиктердің арасында “Новотерра” Әлеуметтік кәсіпкерлік мектебі басшысының Дубровинін, “Наше будущее” қорын (директоры Н. Зверева), Я. С. Гришина, Ю. Н. Арай, О. А. Козлова және т. б. бөліп көрсету қажет.

Ерте шетелдік әдебиеттің едәуір бөлігі әлеуметтік кәсіпкерліктің шекарасын айқындай отырып, оны коммерциялық емес сектордың бөлігі ретінде қарады, онда басшылар моральдық императив пен пайданың себептері арасындағы тепе-теңдікке ұмтылады. Мысалы, Дж. Томпсон әлеуметтік кәсіпкерлік – коммерциялық емес секторда бизнес жүргізу дағдыларын қолданудың феномені, мысалы, коммерциялық емес ұйымдар табыс алудың инновациялық тәсілдерін әзірлегенде көрсетеді [7].

Қазіргі заманғы ғалымдардың көптеген жарияланымдарында, атап айтқанда: Г. Диз, Д. Томсон, Д. Маир, Дж. Кикал, С. Лидбитер, А. А. Мәскеу, А. В. Лисевич, Ю. Н. Арай, В. В. Жохова, Н. Мен. Зверев және басқаларда әлеуметтік кәсіпкерлік мәселелері қарастырылған.

А. А. Московская, А. В. Лисевич, Ю. Н. Арай, В. В. Жохова сияқты бірқатар зерттеушілер атап өткендей, мемлекет әлеуметтік проблемаларды пайымдаудың кейбір аспектілерін жоғалтады және оларды тиімсіз шешеді, ал коммерциялық және коммерциялық емес ұйымдардың (КЕҰ) әлеуметтік акциялары уақытша және жүйесіз сипатқа ие. Пайда болған вакуум нәтижесінде әлеуметтік проблемаларды шешуде экономиканың үшінші секторының жекелеген өкілдері – әлеуметтік кәсіпкерлер үлкен рөл атқарады.

Кәсіпкерлік қызметті мемлекеттік реттеудің үрдістері мен ерекшеліктері Т. А. Әлімованың, Д. В. Завьяловтың, М. Г. Лапуста, Л. С. Леонтьеваның, Т. Г. Морозованың, Ю. Н. Нестеренконың, О. В. Сагинованың және т. б. еңбектерінде өз көрінісін тапты.

Зерттеу әдіснамасы

Зерттеу барысында жалпы ғылыми және арнайы әдістер қолданылған, олардың көмегімен процестер, құбылыстар және олардың өзара

байланысы қарастырылған. Зерттеудің теориялық негізін экономикалық теорияның іргелі ережелері, әлеуметтік кәсіпкерлік мәселелері бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың ғылыми еңбектері, сондай-ақ әлеуметтік кәсіпкерлікпен айналысатын халықаралық ұйымдардың есептеріне шолу жасаған.

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың шетелдік тәжірибесін талдау кезінде Еуропада, АҚШ-та, Азия елдерінде әлеуметтік кәсіпкерлікті қалыптастыру мен дамытудың ерекшеліктерін, сондай-ақ әлемдік практикада әлеуметтік кәсіпкерліктің кезеңдерін бөлудің негізіне айналған салыстырмалы талдау әдісін анықтауға мүмкіндік беретін логикалық талдау, сараптамалық бағалау және салыстыру әдісі қолданылды.

Нәтижені талқылау

Әлеуметтік кәсіпкерлік бүкіл әлемде үдемелі қарқын алып келеді: сарапшылардың көпшілігі бұл сектордың өсіп келе жатқанын атап өтті. Дегенмен, әлеуметтік кәсіпкерлердің қызметі адамдардың көпшілігі үшін құпия болып қала береді, бұл неғұрлым өткір әлеуметтік проблемаларды шешуге бағытталған бизнестің дамуына кедергі келтіреді.

Қоғамда әлеуметтік кәсіпкерлік түсінігінің болмауы жалғыз мәселе емес. Түрлі елдердің әлеуметтік кәсіпкерлері инвестицияларға қол жетімділіктің шектеулі болуына және мемлекеттік мекемелермен бизнес жүргізу проблемаларына тап болып отыр.

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың үздік шетелдік тәжірибелерін қолдану жөніндегі ұсыныстарды әзірлеу үшін, біріншіден, әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау қажеттілігін айқындау, екіншіден, осы құбылысты түсінуде айқындық енгізу және ақырында, Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік саласын дамытуға оң әсер етуі мүмкін қолдаудың неғұрлым табысты шараларын таңдау қажет.

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту Қазақстанның стратегиялық басымдықтарына толық сәйкес келеді. Сонымен қатар, әлеуметтік кәсіпкерлік әлеуметтік проблемалардың бір бөлігін мемлекеттің барынша аз қатысуымен және айтарлықтай бюджет қаражатын жұмсамай шешуге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасында әлеуметтік кәсіпкерлікті бизнес-қызметтің ерекше түрі ретінде дамушы экономикалық құбылыс деп есептеуге болады. Нарықтық экономиканың қарқынды дамуы біздің қоғамымыздың әлеуметтік проблемаларын шешуге теріс әсерін тигізді. Біздің экономикамыз әлеуметтік бағдарланған болып табылатынына қарамастан, қазіргі уақытта әлеуметтік проблемалардың едәуір саны мемлекет тарапынан назардан тыс қалып отыр. Мұндай үдерістер біздің еліміз үшін ғана емес, басқа да

көптеген, соның ішінде жоғары дамыған елдер үшін де тән екенін атап өткен жөн. Бұл елдерде әлеуметтік кәсіпкерлік қоғамның бірқатар әлеуметтік проблемаларын шешудің тиімді құралы болды. Қазақстан да өзгеше болды. Бүгінде біздің елімізде әлеуметтік кәсіпкерлік тек қана өз дамуында қарқын алып келеді. Статистикалық мәліметтерге сәйкес, бүгінгі күні республика бойынша осындай қызмет түрімен айналысатын 150-ге жуық кәсіпкер бар, ал мысалы, Еуропа елдерінде мұндай бизнес-жобалар ондаған мың болып табылады және олар ЖІӨ-нің 8-10 пайызын құрайды [8].

Кез келген мемлекет әлеуметтік кәсіпкерліктің болуына мүдделі. М. С. Волкова мемлекеттің әлеуметтік кәсіпкерлікке мұқтаждығы критерийлерін бөліп көрсетеді [9]:

Біріншіден, әлеуметтік кәсіпкер инновацияларды енгізу арқылы бұрын талап етілмеген ресурстарды шоғырландыра отырып, ел экономикасына оң әсер етеді.

Екіншіден, әлеуметтік кәсіпкерлер өз идеяларын іске асыру үшін инвестиция салуға және тәуекелге келуге дайын, бұл олардың қызмет ауқымының өсуіне ықпал етеді.

Үшіншіден, әлеуметтік кәсіпорын өзін-өзі ақтауға және қаржылық тұрақтылыққа ұмтылады, бұл елдің стратегиялық дамуы мен бюджетіне жағымды әсер етеді.

Thomson Reuters Foundation экономикасы ірі 45 елдің әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы 900-ге жуық сарапшылары арасында онлайн-сауалнама өткізді. Зерттеушілерден, әлеуметтік кәсіпкерлерден, инвесторлардан, шенеуніктерден және т.б. сұрастыру арқылы ұйым әлеуметтік кәсіпкерлік дамуына ең жақсы шарттары бар елдердің рейтингісін құрды [10].

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға қолайлы ең үздік топ-10 елге кіргендер:

1. Канада
2. Австралия
3. Франция
4. Бельгия
5. Сингапур
6. Дания
7. Нидерланды
8. Финляндия
9. Индонезия
10. Чили

Ең бастысы, авторларың зерттегені - бұл әлеуметтік кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау, білікті қызметкерлерді тарту мүмкіндігі, қоғамның әлеуметтік кәсіпкерлік туралы хабардар болуы, осы бизнестің рентабельділігі, елдегі әлеуметтік кәсіпкерліктің даму қарқыны және инвестицияларға қол жеткізу.

Thomson Reuters Foundation деректері бойынша Сингапурдағы әлеуметтік кәсіпкерлер мемлекет тарапынан барынша қолдау көрсетуде.

Осы көрсеткіш бойынша екінші орында Оңтүстік Корея, үшінші орында - Канада. Сондай-ақ, Ресей бұл көрсеткіште жетінші орынға ие болып, топ 10-ға кіретінін атап өту қажет.

Айта кету керек, АҚШ-та XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басындағы әлеуметтік кәсіпорындардың пайда болуы экономиканың үшінші секторының өзегін құрайтын филантропикалық бағыттағы коммерциялық емес, үкіметтік емес және басқа да ерікті ұйымдардың белсенді дамуымен байланысты.

Әлеуметтік проблемаларды шешу қажеттілігі әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін катализатор болып табылатын және қызметі әлеуметтік қайшылықтарды тегістеуге бағытталған әртүрлі коммерциялық емес ұйымдарды қалыптастыруды жеделдетеді. Экономиканың үшінші секторын дамыту үшін негіз - АҚШ-та әлеуметтік мәселелерді шешудің тиімді құралы ретінде халықтың өзін-өзі ұйымдастыруының терең дәстүрлері бар [11]. Мұндай сценарий бойынша АҚШ-тағы әлеуметтік кәсіпкерліктің дамуы Латын Америкасы мен Канададағы жағдайға әсер етті, онда қоғамның мұқтаж мүшелеріне әлеуметтік қолдау көрсетуге бағытталған табыс бизнесі ретінде әлеуметтік кәсіпкерлік туралы түсінік қалыптасқан. Алайда, “әлеуметтік кәсіпорын” термині кейінірек пайда болды — 1970 жылдары әлеуметтік мәселелерді шешуде КЕҰ-ның рөлін, орнын және мүмкіндіктерін қайта қарау қажеттілігін түсінуіне байланысты [12].

Еуропада коммерциялық емес ұйымдар аз дәрежеде дамыды, өйткені Еуропалық Одақта әлеуметтік қорғаудың ең сенімді моделі қалыптасты, оны ұстауға жұмсалатын шығындар Ұлттық ішкі өнімнің 30%-ына жетті, ал кейбір елдерде, мысалы Швецияда 60%-ға дейін жетті. Осылайша, кейінірек еуропалық әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту, ең алдымен, Америкадан айырмашылығы, мұнда еуропалық әлеуметтік үлгінің элементі ретінде әлеуметтік қорғаудың тиімді тетігі жұмыс істегенімен байланыстырылады, оның міндеті азаматтардың капиталистік жолдың социалистік жолдардан асып түсуіне көз жеткізу болып табылады. Әлеуметтік кәсіпкерлік мұнда Еуроодақтың әлеуметтік саясатының бір аспектісі ретінде қарастырыла бастады, өйткені әлеуметтік бағдарламалардың жүгі қазіргі уақытта қаржы дағдарысынан көптеген елдер үшін тиімсіз болып отыр [13]. Сондықтан осы елдердің заңнамасында білім беру, медициналық және әлеуметтік көмек, балаларды тәрбиелеу, экология және т.б. сияқты әлеуметтік маңызды мәселелерді шешу әлеуметтік кәсіпкерлікпен байланыстырылады.

Тарихқа терең үңіле отырып, біз “әлеуметтік кәсіпорын” ұғымын Италияда 1990 жылы “Impresa Sociale” (“әлеуметтік кәсіпорын”) атты журналда пайда болған тұрақты термин түрінде табамыз.

Ал 1991 жылы италиялық Үкімет әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін арнайы құрылған және қазіргі уақытта Еуропада кеңінен таралған әлеуметтік кооперативтің бірінші ұйымдық-құқықтық нысанын бекітті [14]. Әлеуметтік кәсіпкерлікті қызмет түрі ретінде заңды түрде бекіткен бірінші ел Италия болды, ол жаңа “әлеуметтік кооператив” мәртебесін енгізді. Бұл жаңа құқықтық форма табысты болды және әлеуметтік кооперативтердің тек елде ғана емес, сонымен қатар одан тыс жерлерде де дамуына түрткі болды, өйткені бұл тәжірибені басқа еуропалық елдер де қабылдайды.

Алайда, әлеуметтік кәсіпорындардың қызметін реттейтін негізгі Заң 2006 жылы ғана қабылданды [15]. Оның ережелеріне сәйкес, экономикалық қызметі тұрақты және әлеуметтік маңызы бар тауарларды немесе қызметтерді өткізуге бағытталған кәсіпорын әлеуметтік болып табылады. Осы нормативтік актіге сәйкес кәсіпорындар жыл сайын тұрақты даму туралы есептерді жариялауға тиіс.

1995 ж. Бельгияда “әлеуметтік мақсаттары бар кәсіпорын” термині, Португалияда 1998 ж. – “бірлескен әлеуметтік кәсіпорын”, Грецияда 1999 ж. – “жауапкершілігі шектеулі әлеуметтік кооперативтер” термині пайда болды. Бүгінгі күні әлеуметтік кәсіпкерлік бүкіл әлем бойынша таралған.

Еуропалық Одақта әлеуметтік кәсіпорындардың қызметі туралы италияндық Заң қабылданған соң, озық тәжірибимен бөлісу шаралары құрылды. Еуропаның бірқатар елдері Италияның үлгісімен, ал Италияның әлеуметтік кәсіпорындарының үлгісі Еуроодаққа мүше басқа мемлекеттерде, мысалы, Бельгия мен Польшада сәтті қолданыла бастады [16].

Бұдан әрі әлеуметтік кооперативтерді ынталандыруға бағытталған заңдар Португалия, Грекия және Францияда қабылданды. 1998 жылы Португалияда енгізілген “Қоғамдық ынтымақтастық кооперативтері туралы” заңды, 1999 жылы Грецияда қабылданған “жауапкершілігі шектеулі әлеуметтік кооперативтер туралы” заңды және 2001 жылы Францияның “ұжымдық мүдделері бар кооперативтік қоғамдар туралы” Заңын атап өткен жөн [17]. 2003 жылдан бастап Финляндияда әлеуметтік кәсіпорындар туралы Заң әрекет ете бастады, онда мүгедектерді жұмысқа қабылдау және жұмыссыздарды жұмысқа орналастыру шарттары нақты нормаланған, бұл ретте кооперативтердің қызметіне қатыса алатын және жұмыссыздық бойынша жәрдемақылардан айырылмаған [18].

Еуропалық заңнаманың негізгі артықшылығы әлеуметтік кәсіпорындарды басқарудың құқықтық режимін регламенттеу болып табылады, оған сәйкес басшы органдардың құрамы мүдделі тұлғалар тобының әртүрлі өкілдерінен: билік

және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының өкілдерінен, еріктілерден, кәсіпкерлерден құрылады [19]. Әлеуметтік кәсіпорындардың басқарушы органдары, әдетте, басқарудың демократиялық стилін қолданады, бұл, мысалы, әлеуметтік кәсіпкерліктің американдық үлгісінде міндетті шарт болып табылмайды. Еуропалық ережелерде ұйымды басқару стилі мен оның миссиясы, кәсіпкерлік қызметтің формальды шарттарға сәйкестігі анықталғаннан гөрі тезірек есепке алынады. Сонымен қатар, әлеуметтік кәсіпкерлікті ынталандыру мәселелері мемлекеттік қызметтердің емес, арнайы құрылған комиссиялардың құзыретіне кіретін мысалдар бар. Әлеуметтік кәсіпорындарды басқару органдары міндетті түрде ұйымды басқарудың формальды демократиялық стилін пайдаланады, бұл АҚШ-тың әлеуметтік кәсіпорнында императивтік шарт болып табылмайды. Еуропалық дәстүрде ұйымның қалай басқарылатынына және оның кәсіпкерлік қызметі пайданы бөлмейтін коммерциялық емес ұйымның формальды анықтамасына сәйкес келетіндігіне емес, оның миссиясы қандай екендігіне баса назар аударылады.

Еуропа елдерінің көпшілігі әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдаудың ағылшын тәжірибесіне сілтеме жасайды, өйткені дәл осы бағыттың көшбасшысы Ұлыбритания болып табылады [20].

Егер италиялық “әлеуметтік кооперативтер туралы Заң” кәсіпорындардың әлеуметтік осал қызметкерлерін жұмысқа орналастыруға баса назар аударса, Ұлыбританияда әлеуметтік кәсіпорындар жұмысының нарықтық көрсеткіштерінің тиімділігін арттыруға баса назар аударылған (олардың табысының 50%-ы тауарлар мен қызметтерді сату нәтижесінде құрылуы тиіс), яғни бұл қандай да бір қоғамдастық мүддесінде коммерциялық қызметті жүргізу мақсатында құрылатын компанияның жаңа түрі.

Британдық әлеуметтік кәсіпорынның ерекшелігі (community interest company, қысқаша CIC) ол коммерциялық емес ұйымдарға (not-for-profit) жататындығы, яғни инвесторлар үшін пайда алу оның қызметінің негізгі мақсаты болмауы тиіс. Қоғамдық мүдделер компаниясын құрудың негізгі шарты оған қатысушыларды байыту үшін емес, белгілі бір қоғамдастықтың мүддесінде қызметті жүзеге асыру болып табылады, бірақ олар дивидендтер ала алады. “Community” ұғымы деп бірдей әлеуметтік қажеттіліктерді қамтамасыз етуге мұқтаж бір жерде тұратын адамдар тобын түсіну керек. Алайда, осындай ұйымның сипаты оның барлық мүшелері қоғамдастыққа кірмейтіндерден ерекшеленетін ұқсас мүдделермен бірігуі ғана емес, сондай-ақ компанияны тіркеу шарты қоғамдық мүдделілік критерийін сақтау болуы тиіс. Қоғамдастық қоғамдық мүдделер компаниясын құру мақсаттары үшін оның қатысушылары мен қызметшілерін ғана

қамтымауы тиіс, СІС қызметінен түскен қоғамдық пайда адамдардың неғұрлым кең ауқымының қажеттілігін қанағаттандыруы тиіс.

Сондай-ақ, 2013 жылдың 31 қаңтарынан бастап күшіне енген жаңа заңды атап өту маңызды, ол әлеуметтік кәсіпорындарға Ұлыбританияда мемлекеттік қызметтер көрсету саласында неғұрлым кең мүмкіндіктер береді.

Мұндай заңды құру Ұлыбритания үкіметінің әлеуметтік кәсіпорындардың мемлекеттік келісім-шарттарға қол жеткізуін ұсыну және жеңілдету жөніндегі саясатын мақсатты іске асырудың маңызды құралдарының бірі болып табылады. Жаңа заңнамаға сәйкес, жергілікті қоғамдастықтар үшін мемлекеттік қызметтерді көрсетудің әлеуметтік салдары және сапасын жақсарту бірінші кезекте жергілікті деңгейде мемлекеттік сатып алуды ұйымдастыру және жүзеге асыру процесіне ықпал етуі тиіс [21]. Басқа факторлармен қатар әлеуметтік құрамдас бөлікке бағдарлану ұзақ мерзімді перспективада мемлекеттік қызметтердің тиімділігіне жақсы әсер етеді [22].

Осы саладағы заңнаманың даму үрдісіне әсер еткен әлеуметтік кәсіпкерліктің одан әрі эволюциясы постсоциалистік кеңістік елдерінің оған қосылуы есебінен Еуропалық Одақтың кеңеюімен байланысты. Осы идеологиядан кейінгі Венгриямен, Чехиямен, Словениямен қатар және қазіргі уақытта төртінші экономикалық секторды қалыптастырушы барынша дәйекті түрде Польшаның тәжірибесі ерекше назар аударуға лайық.

2004 ж. ЕЭҚ-қа кіргенге дейін польшалық жұмыспен қамту көрсеткіштері басқа еуропалық мемлекеттермен салыстырғанда нашар болды. Көптеген еуропалық әлеуметтік бағдарламалардың қатысушысы бола отырып, Польша әлеуметтік кәсіпорындарды мемлекеттік қолдауға бағытталған нормативтік-құқықтық актілер блогын жасап, әлеуметтік саясаттың жаңартылған бағыты ретінде “қоғамдық үнемдеу” еуропалық идеясын дамыту үдерісіне белсенді түрде қосылды. Еліміздің әлеуметтік даму көрсеткіштерінің жақсаруы 2006 жылғы 27 сәуірдегі Заңның қабылдануымен байланысты. “Әлеуметтік кооперативтер туралы”, итальян құқықтық моделі бойынша құрылған әлеуметтік кәсіпорынды құру, қызмет ету, біріктіру және жою тәртібін реттейтін, оның мәнін терең түсіну мақсатында талдау ерекше назар аударуға тұрарлық.

АҚШ-та “әлеуметтік кәсіпкер” және “әлеуметтік кәсіпорын” ұғымдары танымал бола бастады, атап айтқанда, Гарвард бизнес мектебінде 1993 жылы әлеуметтік кәсіпорындардың тәжірибесін зерттеу, сондай – ақ өз қоғамдастықтарының өмір сүру жағдайларын жақсартуға ниет білдірген табысты, пайдасыз және мемлекеттік секторды-әлеуметтік

кәсіпкерлерді оқыту және кеңес беру үшін “Social Enterprise Initiative” құрылымы құрылды. Қазіргі уақытта мемлекет тарапынан шетелде әлеуметтік кәсіпкерлерге көмек – бұл константа. Бұл түрлі қорлар немесе үкіметтік бағдарламалар арқылы тікелей инвестициялар, олар барлық батыс елдерінде бар, алайда ерекшелік бар. Қазір АҚШ-та әлеуметтік кәсіпкерлік қоғамның мұқтаж мүшелеріне әлеуметтік көмек көрсетуге бағытталған табысты бизнес болып табылады. АҚШ-та “табысты жобалар үшін ақша” бағдарламасы жұмыс істейді. Үкімет қызметі өзін-өзі өтейтін және дотацияны талап етпейтін кәсіпкерлердің жобаларын неғұрлым белсенді қаржыландырады. Әлеуметтік кәсіпкерлік американдық Кремний алқабында жетекші тренд болып табылады. 2011 жылы АҚШ-та әлеуметтік кәсіпкерлік алғаш рет экономиканың төртінші секторы деп аталды [24].

Әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы жобаларды мемлекеттік қолдаудың мәні мен мазмұнын түсінудің сәл өзгеше тәсілі АҚШ-та қалыптасты. Бұл АҚШ-тың нарықтық моделінің ерекшелігімен, демократиялық қоғамның қалыптасу ерекшеліктерімен, сондай-ақ осы елде әлеуметтік бастамаларға мүлдем өзгеше көзқарас қалыптасуымен байланысты [25]. Жеткілікті ұзақ уақыт бойы мемлекет қоғамның әлеуметтік-маңызды проблемаларына және әлеуметтік қызмет көрсетуге қатысты ұстанымды қорғап тұрды, оған сәйкес осы мәселелерді шешумен өзі жанама қолдау көрсететін жеке бизнес секторының өкілдері айналысуы тиіс.

АҚШ-та бар шағын және орта кәсіпкерлікті қолдау мен дамытудың дамыған инфрақұрылымына қарамастан, елде осы қызмет саласының ерекшелігін ескеретін және келесі шаралар кешенін болжайтын әлеуметтік кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау жүйесі жұмыс істейді [26]:

- әлеуметтік кәсіпкерлік саласын дамыту үшін қолайлы жағдай жасау;

- әлеуметтік инновацияны қолдану саласында инновациялық қызметті ынталандыру және әлеуметтік кәсіпкерлік шеңберінде әлеуметтік маңызды міндеттерді шешуге ықпал ететін шындықты оң өзгертуге уәждеме;

- табысты әлеуметтік бастамаларды мойындауды және көтермелеуді, сондай-ақ табысты іске асырылған әлеуметтік жобаларды дамытуға және одан әрі таратуға жәрдемдесуді көздейтін мотивация жүйесі;

- ел халқы арасында әлеуметтік кәсіпкерліктің табысты тәжірибесі мен тиімділігі туралы ақпарат тарату.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің американдық үлгісі, сондай-ақ Еуропалық сияқты, әлеуметтік кәсіпкерлердің федералдық және жергілікті билік органдарымен өзара іс-қимылын болжайды. Алайда, ынтымақтастықтың мұндай түрі барлық

қатысушылар үшін өзара тиімді болып табылады [27]. Бір жағынан, әлеуметтік кәсіпкерлік даму үшін қажетті қолдау алады, ал екінші жағынан, әлеуметтік кәсіпкерлердің әлеуметтік маңызы бар міндеттерді анықтауы белгілі бір проблеманы шешуге бағытталған белгілі бір мемлекеттік стратегияны әзірлеуге ықпал етеді.

Еуропадан айырмашылығы, АҚШ-та әлеуметтік кәсіпорындарды стратегиялық дамыту мақсатында сыртқы қаржыландыру мен басқа да қолдаудың басым бөлігі әлеуметтік кәсіпорындарды дамытуда сөзсіз аз рөл атқаратын мемлекеттен емес, жеке қорлардан шығады, бұл осы қатынастарды құқықтық реттеу көздерінің даму үрдісіне әсер етпейді. Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың американдық жолының ерекшелігі АҚШ-та қайырымдылық қорлары түріндегі жеке қолдаудың жеткілікті тармақталған және тұрақты желісі бар, олардың арасында Келлог, Кауфман, Рокфеллер қорлары, Робертс кәсіпорындарын дамыту қоры, Гольдман-Сакс коммерциялық қызмет саласындағы әлеуметтік кәсіпорындардың бәсекелестігі және т. б. деп атауға болады.

Экономиканың американдық коммерциялық емес секторы әлеуметтік кәсіпорындарының жыл сайынғы табысы (активтерінің жиынтық капиталы \$ 3 трлн) шамамен \$ 1,4 трлн құрайды және АҚШ ЖІӨ-нің 6,2%-ына жетеді. Коммерциялық емес ұйымдарда 9,4 млн-нан астам азамат жұмысқа орналастырылды, олардың жалақы қоры - елдің жалпы еңбек қорының 8,3%-ға жуығы. Әлеуметтік кәсіпорындардың осындай елеулі мүліктік базасы әлеуметтік және экологиялық проблемалардың кең ауқымын шешуге мүмкіндік береді. Алайда, негізгі табыс қайырымдылық жарна түрінде алынады, олардың 76%-ы жеке тұлғалардың қайырымдылықтарына тиесілі, ал қалған 24%-ы жеке қорлардан немесе мұрагерлік сыйға тарту түрінде түседі [28]. Шынында да, бұл мысал мемлекет, әдетте, мемлекеттік кірістерді неғұрлым өткір әлеуметтік қажеттіліктерді қанағаттандыруға қайта бөледі, бұл ретте олардың көпшілігі мемлекеттік қолдау аймағынан тыс қалады. Алайда, бұл әлеуметтік кәсіпорындар мемлекеттен қолдау ала алмайды дегенді білдірмейді.

Америка заңнамасының даму үрдісі ретінде келесі бағыттарды бөліп көрсетуге болады. Біріншіден, жаңа бастамамен қоғамдық қызмет көрсету нарығына шығатын кәсіпорындардың жартысынан астамы өз қызметін баста тоқтатуға мәжбүр екенін ескере отырып, мемлекеттік көмектің басым бөлігі құқықтық әкімшілік кедергілерді жоюда, жеңілдікті кредиттерді заңнамалық қамтамасыз етуде, мемлекеттік ұйымдар, бизнес және коммерциялық емес сектор арасындағы әлеуметтік әріптестікті дамытуда көрініс табады. Мемлекеттік деңгейде әлеуметтік қызмет көрсету, білім беру, медицина және т. б.

сияқты әлеуметтік маңызды салаларда жұмыс істейтін әлеуметтік кәсіпорындарды лицензиялау және сертификаттау саласында құқықтық преференцияларға ерекше назар аударылады.

Екіншіден, нарықта бәсекелестік жасай отырып, нарықтық әлеуметтік қызметтер көрсету жолымен әр түрлі мемлекеттік агенттіктердің әлеуметтік тапсырыстарын орындауға әлеуметтік кәсіпорындардың кепілді қол жеткізуін құқықтық қамтамасыз ету бар, бұл қажетті әлеуметтік өнімдер мен көрсетілетін қызметтерді таңдаудың кең мүмкіндіктеріне қолайлы әсер етеді, оларға деген қажеттілік деңгейі үнемі артып отырады. Бұл ретте қоғамдық мүдделермен табыстылықтың өзара байланысын түсінетін мемлекеттің, әлеуметтік жауапты бизнестің және кәсіпкерлік және әлеуметтік мүддені дәстүрлі ықпалдастыратын коммерциялық емес ұйымдардың өзара іс-қимылын құқықтық реттеудің негізгі көзі заңнама емес, прецеденттік құқық болып табылады, бұл құқықтың ағылшын-американ жүйесінің ерекшелігімен негізделеді.

Азия елдерінде ХХ ғасырдың екінші жартысынан бастап әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға белсенді қолдау көрсету байқалады, өйткені елдің әлеуметтік-экономикалық әлауқатының дамуына байланысты белсенді Мемлекеттік жұмысқа қарамастан, бүгінгі таңда жұмыссыздықтың жоғары деңгейі және халықтың қорғалмаған жіктерін қолдаудың жеткіліксіз дамыған жүйесі сияқты бірқатар әлеуметтік проблемалар өзекті болып қалып отыр [29].

Азияда әлеуметтік кәсіпкерлік Оңтүстік Кореяда неғұрлым құрылымдалған қолдауды алады: әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту туралы Заң мұнда 2007 жылы қабылданды. Оны әзірлеуге 11 министрлік, ірі корейлік корпорациялар және КЕҰ-ның едәуір саны қатысты. Жалпы алғанда, корей стратегиясы экономикалық тұрақты, нарық үшін ашық, әлеуметтік мәселелерді шешуге қабілетті ұйымдар құруға бағытталған.

Әлеуметтік кәсіпкерлікке қолдау көрсету бойынша Оңтүстік Кореядағы іс-шаралар кешені қазіргі уақытта мынадай құқықтық құжаттармен реттеледі [30]. 2007 жылы қабылданған әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту туралы Заң және еңбек министрлігі әзірлейтін әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың бесжылдық жоспары. Заңға сәйкес, әлеуметтік кәсіпорындар тауарлар мен қызметтерді өндіруге және сатуға байланысты қызметпен айналысады, бұл ретте тек қана әлеуметтік мақсаттарға қол жеткізуге ұмтыла отырып, атап айтқанда: әлеуметтік өнім (тауар немесе қызмет) ұсыну арқылы жергілікті халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасын арттыруға, азаматтардың әлеуметтік осал санаттары үшін жаңа жұмыс орындарын құруға ұмтылады. Әлеуметтік кәсіпорын жұмысының міндетті шарты оның арнайы сәйкестік сертификатының болуы болып табылады [31]. Сертификаттау рәсімі бірқатар

талаптарды көздейді. Біріншіден, кәсіпорынның коммерциялық және коммерциялық емес ұйым мәртебесі болуы мүмкін және ұсынылған ұйымдық-құқықтық нысандардың бірінде (қоғамдық негіздегі кәсіпорын; коммерциялық емес жеке ұйым; әлеуметтік қолдау қоры; кооператив) тіркелуі тиіс.

Екіншіден, кәсіпорын қызметінің негізгі мақсаты қатаң әлеуметтік болуы тиіс. Соңғы, бірақ маңызды шарт - кәсіпорын пайдасының 2/3 кем емес бөлігі әлеуметтік миссияға қайта инвестициялануы тиіс.

Осылайша, әлеуметтік кәсіпорындар нормативтік актілермен белгіленген өлшемдерге сәйкестігі тұрғысынан сертификаттау процесінен өтеді, содан кейін Еңбек министрлігі кәсіпорынға “әлеуметтік” мәртебесін беру туралы шешім қабылдайды, ол елде әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау және дамыту үшін мемлекет әзірлеген жеңілдіктер мен артықшылықтарды одан әрі пайдалануға мүмкіндік береді [32].

Әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау мен дамытудың үкіметтік бағдарламалары да қызығушылық тудырады. Сонымен, Оңтүстік Кореяда әлеуметтік кәсіпкерлерді қолдауға бағытталған бірқатар бағдарламалар жұмыс істейді, олардың шеңберінде субсидиялар беріледі, жалақы төлеуге арналған шығыстардың бір бөлігі жабылады, сондай-ақ қорғалмаған санатқа жататын адамдарды жұмысқа орналастырумен байланысты қызметке қатысты тегін кеңес беру жүргізіледі [33]. Мұндай бағдарламалар елдегі кәсіпорындар санының артуына, сондай-ақ халықтың әлеуметтік қорғалмаған топтары үшін ұсынылатын бос жұмыс орындарының қатарын кеңейтуге ықпал етеді.

Бұдан басқа, жастар арасындағы әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы бастамаларды қолдауды атап өту қажет. Мәселен, 2000 жылы ханзада Чарльз Уэльский “Халықаралық Жастар бизнесі” (Youth Business International, YBI) Халықаралық бағдарламалар желісін құрды [34].

Осы бағдарлама жан-жақты қолдау көрсетуге, оның ішінде: жобаны іске қосуға байланысты бірінші кезектегі шығындарды жабуды және қызметкерлерді оқытуды қамтитын ішінара қаржыландыру; командаларға менторлық; жоба шеңберінде қойылған мақсаттарды табысты іске асыруға байланысты мәселелер бойынша консультациялық қызметтер көрсету; сондай-ақ қоғамның өзекті проблемаларын шешу үшін инновациялық тетіктерді ұсынатын перспективалы жас кәсіпкерлер үшін қажетті үй-жайды іздестіруде көмек көрсету. Бағдарлама аясында әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы жобалар конкурсы өткізіледі, оның мақсаты жастардың әлеуметтік кәсіпкерлікке деген қызығушылығын арттыру болып табылады.

Осылайша, Америка, Еуропа және Азия әлеуметтік кәсіпорындарының қызметін құқықтық регламенттеу тәсілдерінің кейбір айырмашылықтарына қарамастан, оларды біріктіретін ортақ нәрсе-бұл мемлекеттік әлеуметтік саясаттың жаңартылған бағыты ретінде қарастырылатын әлеуметтік кәсіпкерлікке қолдау көрсетуге ұмтылу.

Жоғарыдағы талдауда көрсетілген әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту принциптеріне сүйене отырып, әлеуметтік дамудың шетелдік модельдерін келесі түрде көрсетейік (1-кесте).

Келесі кестеде осы модельдердің артықшылықтары мен кемшіліктері көрсетілген (2-кесте).

Болашақта Қазақстан да осындай деңгейге шығуға ниетті. Кемдегенде, осы бағыттағы тұрақты қозғалыс басталып кетті, және мемлекет оған жан-жақты қолдау көрсететін болады. Бұл туралы Қасым-Жомарт Тоқаевтың ақпан айының басында әлеуметтік кәсіпкерлермен өткен кездесуінің қорытындысы айтылды. Оның баспасөз қызметі хабарлағандай, кездесу қорытындысы бойынша президент мемлекет әлеуметтік бизнесті қолдау бойынша жұмысты бүкіл республика көлемінде жалғастыратынын мәлімдеді.

Бұл жерде мемлекет, сондай-ақ бизнес, үкіметтік емес ұйымдар тарапынан әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға ерекше назар Қасым-Жомарт Тоқаевтың халыққа “сындарлы қоғамдық диалог-Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі” атты Жолдауынан кейін пайда болғанын атап өткен жөн. Оның маңызды бөлігі азаматтық қоғам тұжырымдамасын оны жандандыру және мәртебесін арттыру мақсатында әзірлеу қажеттігіне арналды. Және әлеуметтік кәсіпкерлік осы контекстке жақсы сәйкес келмейді. Әзірленіп жатқан тұжырымдамада ол жеке және толық баппен ресімделеді деп күтілуде.

Мемлекет осы саланы дамытуға белсенді қатысады. Мысалы, ASAR үш жақты әріптестігінің тұрақты республикалық форумдары елеулі үлес қосады. Олар үш рет – Ақтөбеде, Талдықорғанда, Павлодарда өткізілді. Олардың мақсаты - мемлекет, бизнес және үкіметтік емес ұйымдар арасындағы әлеуметтік бастамаларды іске асыруда, оның ішінде әлеуметтік кәсіпкерліктің өсуін ынталандыру үшін түйісу нүктелерін табу. Айтпақшы, форумның басты алаңдарының бірі, Social-Asar, мақсатты түрде бизнестің әлеуметтік саланы дамытуға қатысуының тиімді үлгілерін жасауға назар аударады.

Сонымен қатар, әкімдіктер “Атамекен” ҰКП және “Даму” қорымен бірлесіп әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытуға бағытталған “ӨРЕКЕТ” жобасын жүзеге асыруда. Ол бизнес, маркетинг, қаржылық қызмет негіздерін оқытуды, сондай-ақ әлеуметтік маңызы бар жобаларды іске асыруға өтеусіз гранттар алу мүмкіндігін де қарастырады.

Кесте-1 – Әлеуметтік дамудың шетелдік модельдері мен мемлекеттік қолдаудың заңдық нормалары

ӘК модельдері	ӘК анықтамалары	Елдер	Заңдық форма	Кәсіпкерлік модель, пайданы бөлу	Әлеуметтік мақсаттар	Мемлекеттік қолдаудың құқықтық нормалары
Американдық модель	АҚШ-та әлеуметтік кәсіпорындарды анықтауда қаржылық тұрақтылыққа мән беріледі. «Әлеуметтік кәсіпкерлік ұғымына әлеуметтік қызметпен байланысты ұйымдардың едәуір тобы жатады», - деп атап өтті М. Гүлбекян және В. Вайнер [35].	АҚШ	Кез келген заңды нысандар, тіпті ЖК дейін	Пайда әлеуметтік қажеттіліктерге қайта бөлінеді	Әлеуметтік қызметтер нарығында өзіне жеткілікті тұрақтылықты қамтамасыз етеді	Мемлекеттік қолдаудың құқықтық нормалары Коммерциялық ұйымдарды қаржыландыру көздері: Үкіметтің кепілдігімен жеңілдікті кредиттер беру КЕҰ: салықтарды төлеу кезінде кейбір шығындарды алып тастау мүмкіндігі немесе салықтардан толық босату
Еуропалық модель	Әлеуметтік кәсіпкерліктің еуропалық үлгісі негізінен АҚШ-тағы сияқты «нарықтық» емес, «әлеуметтік экономика» ұғымына негізделеді. Демек, назар аударғанда алынған пайда емес, әлеуметтік әсердің шамасы көрсетіледі [36].	Италия	Қоғамдық қызығушылық компаниясы: қауымдастық, қор, кооператив, жеке компания	Пайданы тек 5% ғана мүдделер пайдасына бөлуге шешім қабылдайды	Еңбек қызметіне ықпалдасу. Әлеуметтік қызмет көрсету	Салық жеңілдіктері мен артықшылықтары жоқ
		Ұлыбритания	Қоғамдастық мүдделер компаниясы: құрылатын немесе қайта тіркелетін заңды нысан	Пайданы ішінара бөлу мүмкіндігі. Акцияларды шығару мүмкіндігі	Жергілікті қауымның игілігі үшін кез келген қызмет	Мемлекеттік қызмет көрсетуге арналған тендерлерде басымдықтар
		Бельгия	Әлеуметтік бағыттағы компаниялар: кез келген компания – жеке, коммерциялық емес, кооператив	Пайданың шектеулі көлеміне бағдарлау. Еңбек шартымен кез келген қатысушы серіктес бола алады	Еңбек қызметіне ықпалдасу. Әлеуметтік қызмет көрсету	Салық жеңілдіктері мен артықшылықтары жоқ
Азиялық модель	Занңын 2-бабына сәйкес «әлеуметтік кәсіпорын» термині арнайы кәсіпорындар сертификаттау рәсімін өткен жағдайда (көзделген Занңын 7-бабы) жергілікті тұрғындардың әлеуметтік қызмет көрсету және жұмыс орындарын құру жолымен әлеуметтік мақсаты өмір сүру сапасын арттырудағы өндіру және сағу тауарлар мен қызметтерін жүргізетін кәсіпорындарға қолданылады [37]	Оңтүстік Корея	Әлеуметтік кәсіпорын: жеке компания, кооператив, қоғамдық қор, қауымдастық	1/3 артық емес пайда бөлінеді және басқаруды демократияландыру тетігінің талабы бар	Нысаналы топтардың еңбек интеграциясы, нысаналы кемінде 50%. Нысаналы топтар – қызмет алушылардың үлесі - 50% - дан кем емес. Егер екі мақсағ болса, онда топтар - 30 %	Мемлекеттік сағып алулар, бизнеске бөлінген субсидиялар, нысаналы топтар үшін төленетін ақы субсидиялары

Кесте-2 – Әлеуметтік дамуың шетелдік модельдерінің артықшылықтары мен кемшіліктері

ӘК модельдері	Әлеуметтік кәсіпкерлік артықшылықтары	Әлеуметтік кәсіпкерлік кемшіліктері
Американдық модель	Америкалық модельдің ерекше ерекшелігі болып мұқтаж кәсіпорындарға қаржылық қолдау көрсететін мемлекеттік емес қорлардың кең желісінің қызмет етуі табылады. Олардың ішіндегі ең ірілері-Kellogg, Kauffman, Echoing Green және т. б. қорлар.	<ul style="list-style-type: none"> - федералдық деңгейде «әлеуметтік кәсіпкерлікті» заңнамалық бекітудің болмауы. - кәсіпорындар ІЗС және ВС ретінде жиі тіркелмейді, өйткені мұндай ұйымдық-құқықтық құрылым артықшылықтарға қарағанда бюрократиялық міндеттемелерді көп салады. - әлеуметтік кәсіпорын коммерциялық емес ұйым мәртебесін алған жағдайда ғана жеңілдіктерге сене алады. - ӘК үшін қандай да бір елеулі қаржылық жеңілдіктердің болмауы - қаржыландыруды тартудың күрделілігі - уақыт бойынша және есептік рәсімдерінің құралдары бойынша шығындар.
Еуропалық модель	<ul style="list-style-type: none"> - бірінші орынға кәсіпкерлік қызметтен әлеуметтік әсер, ал екінші орынға оның қаржылық тиімділігі шығады - еуропалық әлеуметтік кәсіпорындардың қызметі, әдетте, мемлекеттік билік органдарының мемлекеттік қолдауына негізделген 	<p>(Польша мысалында)</p> <ul style="list-style-type: none"> - әлеуметтік кәсіпкерлік секторының шағын мөлшері - тиісті қаржы инфрақұрылымына қолжетімділіктің жеткіліксіздігі (әлеуметтік кәсіпорындарды құру және инвестициялау мүмкіндігі үшін арнайы субсидиялау). Қаржыландыру әлеуметтік кәсіпорындардың белгілі бір бөлігі үшін ғана мүмкін. - ұзақ мерзімді тұрақты жобалар саны тым аз (олардың көпшілігі әлі күнге дейін нашар қаржыландырылады). - көптеген акторлардың әрекеттері бір-бірінің қызметіне жүктеледі - көптеген әлеуметтік кооперативтердің қиын инкубациялық кезеңі (олардың көпшілігі аман қалуға қабылетті емес) - әлеуметтік интеграция әдістері жаңғыртылмаған – әсіресе жергілікті билік Жұмыспен қамту және әлеуметтік қызмет көрсету саласында қолданатын әдістер ескірген. (кейбіреулер факт бойынша тәуелділік пен масылдықты күшейтеді).
Азиялық модель	Мемлекет шағын және орта бизнесті ынталандыру бойынша қаражатты бірнеше бағытта жұмсайды. Ісін жана бастаған кәсіпкерлерге 8 жыл мерзімге пайыздық ставкамен ресми банктік несиеден 2.5-3% төмен жеңілдікті несиелер беріледі. Шағын бизнес үшін арнайы жаңа технологиялар әзірленіп, енгізілуде және айналым қаражаты толықтырылуда	Әлеуметтік кәсіпорындарды сертификаттау бойынша міндетті талап

Әлеуметтік проблемаларда бизнесті ұйымдастыру мүмкіндігін танымал ету үшін Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Азаматтық бастамалар орталығы мен “Act for Impact” Корпоративтік қорымен бірлесіп өткен жылдың соңында Қазақстанның үздік әлеуметтік кәсіпкерлері марапатталды. Дегенмен, жеңімпаздарды марапаттаумен ғана “Өзгеріс ұстасы” жобасы шектелмейді. Оның аясында алғаш рет әлеуметтік кәсіпкерлер тізілімі пайда болды, ал жақын арада барлық республиканы қамти отырып, әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту картасы жасалуы тиіс.

Бірақ, әлеуметтік кәсіпкерлік мәселелеріне жіті назар аударғанына қарамастан, әлі де бірқатар проблемаларға көңіл бөлінеді. Олардың өткен жылғы Journal of Creative Economy басылымындағы спектрі Қарағандыдан келген сарапшылар - экономика ғылымдарының докторы Татьяна Притворова мен экономика ғылымдарының кандидаттары Николай Гелашвили мен Бекаршын Жұманова: “әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін көптеген кедергілер бар: қаржы қаражатының төмен қолжетімділігі, қоғамның осындай әлеуметтік жобалар туралы хабардар болмауы, заңнаманың жетілдірілмеуі, бизнес-үдерістер мен менеджментті ұйымдастыру мәселелерінде әлеуметтік кәсіпкердің төмен дағдылары. Сондай-ақ, әлеуметтік кәсіпкерлердің бизнес-білім беру мәселесі шешілмеген” [38].

Осы проблемаларды шешуде мемлекет айтарлықтай рөл атқара алады, мұндай қызмет түріне жаппай қолдау көрсету үшін қосымша ынталандырулар енгізе алады. Әлеуметтік кәсіпкерлер әлеуметтік проблемаларды мемлекеттік бюджеттен қаржылық толықтырусыз шешетіндіктен, олар жобаларды іске асыру үшін үй-жайларды ұсыну, салықтық жеңілдіктер, жеңілдікті кредит беру болсын, қолдаудың өзге нысандарына мүдделі. Жалпы алғанда, бұл қолдау шаралары орын алады, бірақ олар бизнес пен қайырымдылықтың тоғысында жұмыс істейтін әлеуметтік кәсіпкерлер сияқты санатқа нақты бағытталмаған.

Дегенмен, мемлекет қолын пульсте ұстап тұр. Ол осындай кедергілердің бар екендігі туралы есеп береді. Осы тұрғыдан алғанда, Мемлекет басшысы алдағы күзде өтетін кәсіпкерлердің республикалық форумының маңыздылығын қайта бағалау қиын. Осы жылы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің ресми сайтында жарияланған ақпаратқа қарағанда, мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде әлеуметтік кәсіпкерліктің әлеуетін зерттейтін және оны дамытудың негізгі әдістемесін әзірлейтін бастамасы сияқты. Жарияланған Құжаттың мәтінінде осы іс-шаралардан күтілетін нәтиже “жұмыс істеп тұрған ҰЕҰ арасында әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту үшін Қазақстанның ҰЕҰ әлеуетін бағалауда;

әлеуметтік кәсіпкерлік бойынша стейкхолдерлер қызметін талдауда; Қазақстанның ҰЕҰ арасында әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту бойынша пилоттық бағдарлама жобасын әзірлеу” [39].

Қорытынды

Әлеуметтік кәсіпкерлік әлеуметтік маңызды мәселелерді бюджет қаражатын тартпай шешуге мүмкіндік береді, сондықтан белсенді мемлекеттік қолдау объектісі болып табылады. Әлеуметтік кәсіпкерлік саласын дамыту үшін шаралар кешені қабылдануда. Әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау шаралары, біріншіден, әлеуметтік кәсіпкерлік саласының көптеген ұйымдары жататын шағын және орта бизнес кәсіпорындарын қолдаудың жалпы қағидаттарын қолдануды көздейді.; екіншіден, инновациялық бастамаларды қолдау қағидаттарын қолдану, өйткені әлеуметтік кәсіпкерлік көп жағдайда әлеуметтік проблемаларды шешуге стандартты емес тәсілді пайдалануды көздейді.

Әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау бағыттары оның ерекшеліктеріне – коммерциялық және коммерциялық емес секторлар арасындағы аралық жағдайға, жоғары тәуекелдерге, қоғам үшін жоғары құндылыққа, нәтижелерді өлшеу күрделілігіне және стандарттардың ыдырауына негізделген.

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың халықаралық тәжірибесін талдау осы құбылыстың әлемде кеңінен таралғанын куәландырады, алайда өзінің біртектес еместігіне және көптеген тәсілдердің болуына байланысты статистикалық талдауға қиын беріледі.

Әлеуметтік кәсіпорындардың модельдерін халықаралық салыстырмалы зерттеу коммерциялық және коммерциялық емес қызметті бір мезгілде жүргізуді және кірістер құрылымында кемінде 50% меншікті кірістердің болуын болжайтын неғұрлым кең анықтама береді, бұл тұтастай алғанда әлемдегі әлеуметтік кәсіпкерлікті Статистикалық зерттеу бойынша үрдістерді және оны «әлеуметтік экономика» ретінде түсіндіруді көрсетеді. Қолда бар деректер бойынша жұмыспен қамтудағы және ЕО ЖІӨ-дегі әлеуметтік экономиканың үлесі кемінде 10%-ды құрайды және өсуде. АҚШ-та әлеуметтік кәсіпкерлік саласы да кеңейуде.

Әлеуметтік кәсіпкерліктің шетелдік тәжірибесі коммерциялық емес сектордың мүмкіндіктері мен артықшылықтарын көрсетеді. Бұдан басқа, әлемдік тәжірибе - заңнамада, кәсіпорындар мен мемлекеттің қызметін өзгерту қажеттігін көрсететін бағдар. Шынында да, бизнес бүгінде мемлекетке жүктелген әлеуметтік ауыртпалықтың (медициналық қамтамасыз ету, инфрақұрылым объектілері) едәуір бөлігін өзіне алуға қабілетті, ал айырбас ретінде тұрақты және кедергісіз дамудың қолайлы жағдайлары мен ашық кепілдігін алуға тиіс.

Бір елде табысты әлеуметтік кәсіпкерліктің кез келген тәжірибесі бейімделусіз басқа елге көшірілмейді. Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпорындардың табысты дамуының кілті барлық мүдделі тараптардың – кәсіпкерлердің, қоғамдық ұйымдардың, донорлық құрылымдар мен мемлекеттің күш-жігерін үйлестіруге мүмкіндік беретін әлеуметтік кәсіпкерлікті дамытудың ұлттық стратегияларын әзірлеу болып табылады. Бұл процеске тартылған адамдардың нақты және үйлестірілген жұмысы, сондай-ақ проблемаларды жүйелі шешуге ықпал ететін жекелеген жобаларды қаржыландыру қажет.

Халықаралық тәжірибені талдау негізінде әлеуметтік кәсіпкерліктің мынадай критерийлері ұсынылады:

- негізгі қызмет әлеуметтік мәселелерді шешуге және қоғамдық маңызды мақсаттарға қол жеткізуге ықпал етеді

- кәсіпорын өзін-өзі ақтайтын және өзінің негізгі қызметі есебінен пайда генерациялауға қабілетті (мысалы, үй-жайларды жалға беру есебінен емес); пайда кәсіпорынның негізгі қызметі шеңберінде оның басты мақсатына жұмсалады.

Қазақстанда, көптеген дамыған елдерден айырмашылығы, жақын арадағы уақытқа дейін әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту мен қолдау мәселесіне тиісті назар аударылмаған. Біздің ойымызша, әлеуметтік кәсіпкерлікті кең ауқымды мемлекеттік қолдаудың негізгі кедергілерінің арасында – әлеуметтік кәсіпорындар туралы заңнаманың және олардың қызметінің нормативтік-құқықтық негіздерінің болмауы.

Халықаралық тәжірибені талдау нәтижелері бойынша Қазақстанда іске асыру үшін қолдаудың кейбір бағыттары мен шараларын ұсынуға болады. Бұл жағдайда әлеуметтік кәсіпкерлік саласындағы саясатты іске асыру үшін басты нүкте жеке сектордағы және инновациялық саладағы кәсіпкерлікті қолдау тетіктері ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдау тәжірибесі де бола алады.

Біріншіден, оларға шок саласын қолдаудың барлық негізгі шаралары толық көлемде қолданылады: қаржылық қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында қаржы нарықтары жұмысының тиімділігін арттыру, қызметті ауқымда көрсетуге көмек көрсету, Кадрлық қолдау және тәлімгерлік. Бұдан басқа, қолдаудың ерекше бағыттары да бар: өнімділікті өлшеу құралдарын нақтылау және стандарттау, интернет-платформаларды, коллаборативтік экономиканың басқа да жаңа құралдарын игеруге көмектесу және т. б.

Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту қазіргі уақытта Қазақстан үшін өте өзекті. Ол мемлекеттің “сәтсіздігін” білдіретін бірқатар мәселелерді шешуге және бюджет қаражатын үнемдеуге мүмкіндік береді.

Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту жөніндегі бірінші кезектегі бағыттар мыналар болуы тиіс:

- әлеуметтік кәсіпкерлікке қатысты жүйелі саясатты әзірлеу, оны кәсіпкерлікті дамытудың мемлекеттік саясатының жеке басымдығы ретінде бөлу;

- мемлекеттік қолдау мақсатында пайдалану үшін әлеуметтік кәсіпкерлікті бірыңғай айқындауды әзірлеу;

- Қазақстандағы әлеуметтік кәсіпкерлікті қолдаудың негізгі бағыттары мен тетіктерін айқындау.

Қазіргі уақытта қазақстандық заңнаманы романо-герман құқық жүйесіне кіретін дамыған батыс құқық тәртібіне сәйкес келтіруге назар аударылады. Осыған байланысты Қазақстанда әлеуметтік кәсіпкерлік тәжірибесін іске асыру перспективаларын бағалау контекстінде еуропалық заңнаманы салыстырмалы-құқықтық талдау, бірінші көзқарас, жақсырақ көрінеді. Еуропадағы әлеуметтік кәсіпкерліктің құқықтық саясатын дамыту стратегиясын анықтаудағы мемлекеттің рөлі зор екеніне назар аудару керек. Шынында да, еуропалық әлеуметтік кәсіпорындардың қызметі, әдетте, мемлекеттік билік органдары мен Еуропалық Одақтың мемлекеттік қолдауына негізделген, бұл әлеуметтік кәсіпорындар туралы заңнаманың даму үрдістеріне елеулі әсер етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Social Enterprise Uk. What makes a social enterprise a social enterprise? [Электронный ресурс] URL: https://www.socialenterprise.org.uk/wp-content/uploads/2019/02/What_makes_a_social_enterprise_a_social_enterprise_April_2012-1.pdf (Дата обращения: 01.02.2020)
2. Stryjan Y. The practice of social entrepreneurship: Notes toward a resourceperspective. In Entrepreneurship as social change: A third movements in entrepreneurship book / ed. C. Steyaert, D. Hjorth. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar, Publishing, 2006. – P. 35-55.
3. Weerawardena J., Mort G.S. Investigating social entrepreneurship: A multidimensional model // Journal of World Business. - 2006. - Vol. 41. - No. 1. - P. 21–35.
4. Nicholls A. Social entrepreneurship: New models of sustainable social change. Oxford: Oxford University Press, 2008. – 512 p.
5. European Commission. The social situation in the European Union. - 2004. - 44 p.
6. Баринаова В. Зарубежный опыт развития социального предпринимательства и возможность его применения в России // Научные труды. - 2018. – С. 174.
7. Thompson J. The world of the social entrepreneur // International Journal of Public Sector Management, 2002. - Vol. 15, Iss. 5. - P. 412-431.
8. Вайда М. Гражданское общество и социальное предпринимательство. [Электронный ресурс] URL: <https://camonitor.kz/34379-grazhdanskoe-obschestvo-i-socialnoe-predprinimatelstvo.html> (Дата обращения: 01.02.2020).

9. Волкова М.С. Становление социального предпринимательства // Вестник ТГУ им. Г.Р. Державина. - 2015. - № 5. - С.24-29.
10. The best countries to be social entrepreneur. [Электронный ресурс] URL: <https://poll2019.trust.org/> (дата обращения: 01.02.2020)
11. Социализация предпринимательства на примере Великобритании и США: зарубежный опыт / НП «Московский центр развития предпринимательства», 2008 / Информационный портал Внешмаркет.ру. [Электронный ресурс] URL: http://www.vneshmarket.ru/content/document_r_CCB010CA-DAEC-40C2-9BB4-C0462737937D.html (Дата обращения: 01.02.2020).
12. Керлин Дж. А. Социальные предприятия в США и Европе: понять различия и извлечь из них уроки. [Электронный ресурс] URL: <http://nb-forum.ru/news/laws/sotsialnye-predpriyatija-v-ssha-i-evropeponyat-razlichiya-i-izvlech-iz-nih-uroki> (Дата обращения: 01.02.2020).
13. Европейская модель социального развития // Информационно-аналитический журнал «Политическое образование». [Электронный ресурс] <http://lawinrussia.ru/content/evropeyskaya-model-socialnogo-razvitiya> (Дата обращения: 01.02.2020)
14. Thompson J.L. The world of the social entrepreneur // International Journal of Public Sector Management, 2002. - Vol. 15. - № 5. - P. 412–431.
15. Perrini F. A process-based view of social entrepreneurship: From opportunity identification to scaling-up social change in the case of San Patrignano // Entrepreneurship & Regional Development, 2010. - Vol. 22. - № 6. - P. 515–534.
16. Арай Ю.Н. Специфика бизнес-моделей в социальном предпринимательстве // Российский журнал менеджмента. - 2014. - Т. 12. - № 4. - С. 55–78.
17. Alter K. Social Enterprise Typology. Virtue Ventures LLC. 2007. (revised vers Nov. 27, 2007). [Электронный ресурс] URL:https://www.globalcube.net/clients/philippon/content/medias/download/SE_typology.pdf (Дата обращения: 01.02.2020).
18. Nyssens M., Defourny J. Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences // Journal of Social Entrepreneurship. 2010. - Vol. 1 (1). - P. 32-53.
19. Карта социального предпринимательства Европы. Поддержка и риски // Портал «Новый бизнес: социальное предпринимательство» [Электронный ресурс]. URL: <http://nb-forum.ru/interview/experts/karta-socialnogo-businessa-evropy-3> (Дата обращения: 01.02.2020).
20. Законодательство Великобритании // Портал «Новый бизнес: социальное предпринимательство». [Электронный ресурс]. URL: http://www.nb-forum.ru/social/low_world/ (Дата обращения: 01.02.2020).
21. Гришина Я.С. Сравнительно-правовое исследование социального предпринимательства в странах Америки и Европы // Вестник Пермского университета. - 2012. - № 2 (16). - С. 111–122.
22. Закон «Об общественно полезной деятельности и волонтерстве» (от 24 апреля 2003 г.); Закон «О социальной занятости» (от 13 июня 2003 г.); Закон «О развитии занятости и структур рынка труда» (от 20 апреля 2004 г.) (Аларичева М. Социальное предпринимательство: опыт Польши // Информационно-аналитический портал «Когита. Ру». Общественные новости Северо-Запада. 2010. 8 июля).
23. Social Enterprise Initiative. Harvard Business School [Электронный ресурс]. URL: <http://www.hbs.edu/socialenterprise/about/history.html> (Дата обращения 01.02.2020).
24. Гульбемян М., Вайнер В. Опыт развития социального предпринимательства в США: аналитический отчет. М.: Центр рекламных исследований Grand Prix. - 2014. - 14 с.
25. Опыт США по развитию и поддержке социального предпринимательства // Портал «Банк социальных идей» [Электронный ресурс]. URL: <http://www.social-idea.ru/monthlyNews/Opuyht-SSHA-porazvitiyu-i-podderzhki-social-nogo-predprinimatelstva-Obzor-4> (Дата обращения: 01.02.2020).
26. Баталина М.Л., Московская А. А., Тарадина Л.Д. Обзор опыта и концепций социального предпринимательства с учетом возможностей его применения в современной России. Препринт WP1/2008/02. — М.: ГУ ВШЭ, 2008. — 84 с.
27. Социализация предпринимательства на примере Великобритании и США: зарубежный опыт / НП «Московский центр развития предпринимательства», 2008 / Информационный портал Внешмаркет.ру [Электронный ресурс]. URL: http://www.vneshmarket.ru/content/document_r_CCB010CA-DAEC-40C2-9BB4-C0462737937D.html. С. 10 (Дата обращения: 01.02.2020)
28. Tan W.L., Williams J.N., Tan T.M. Defining the ‘Social’ in ‘Social Entrepreneurship’: Altruism and Entrepreneurship // International Entrepreneurship and Management Journal, 2005. - Vol. 1. - № 3. - P 353–365.
29. Опыт поддержки и развития социального предпринимательства в Республике Корея // Портал «Банк социальных идей» [Электронный ресурс]. URL: <http://www.social-idea.ru/monthlyNews/Kratkij-obzor-opuyht-podderzhki-i-razvitiya-social-nogo-predprinimatelstva-v-respublike-Koreya-EZHEMESYACHNYH-OBZOR-2-14> (Дата обращения: 01.02.2020).
30. Swanson L.A, Zhang D. The Social Entrepreneurship Zone // Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing. 2010. - Vol. 22. - № 2. - P. 71–88
31. Bidet E., Eum H., Ryu J. A typology of social enterprise models in South Korea // International Society for Third-Sector Research [Электронный ресурс]. URL: https://cdn.ymaws.com/www.istr.org/resource/resmgr/WP_Stockholm/10172016/TYPOLGY_OF_SEs_in_SK_revise.pdf (Дата обращения: 01.02.2020).
32. Опыт поддержки и развития социального предпринимательства в Республике Корея // Портал «Банк социальных идей» [Электронный ресурс]. URL: <http://www.social-idea.ru/monthlyNews/Kratkij-obzor-opuyht-podderzhki-i-razvitiya-social-nogo-predprinimatelstva-v-respublike-Koreya-EZHEMESYACHNYH-OBZOR-2-14> (Дата обращения: 01.02.2020).
33. Карпутина М.А., Савинова С.Ю., Шубнякова Н.Г. Формирование молодежного предпринимательского сообщества как инструмент повышения предпринимательской активности в России // Современные проблемы науки и образования. - 2014. - № 2. [Электронный ресурс]. URL: <https://science-education.ru/pdf/2014/2/126.pdf> (Дата обращения: 01.02.2020).
34. Общественное телевидение России. Интервью: «Владимир Вайнер: Если социальное предпринимательство продвигать и поддерживать с помощью рекламы, будут действительно заметны изменения», 6 июля 2017 г. [Электронный ресурс]. URL: <https://otr-online.ru/programmi/bolshaya-strana/--70887.htm> (Дата обращения: 01.02.2020)
35. Бизнес России. Интервью: «Вагит Алекперов: социальные предприниматели хотят изменить мир к лучшему» [Электронный ресурс]. URL: <http://businessofrussia.com/component/k2/item/194-vagit-alekperov.html> (Дата обращения: 01.02.2020)

36. Жураковский В. Правовое регулирование социального предпринимательства в Республике Беларусь и за рубежом. Сборник материалов. - Минск, 2017. - С. 23

37. Притворова Т.П., Гелашвили Н.Н., Жуманова Б.К. Социальное предпринимательство в Республике Казахстан: проблемы и перспективы развития // Креативная экономика. – 2019. – Том 13. – № 2. – С. 231-238. – doi: 10.18334/ce.13.2.39919

38. Гражданское общество и социальное предпринимательство [Электронный ресурс]. URL: / <https://camonitor.kz/34379-grazhdanskoe-obschestvo-i-socialnoe-predprinimatelstvo.html> (Дата обращения: 01.02.2020)

References

1. Social Enterprise Uk. What makes a social enterprise a social enterprise? [Electronic source] URL: https://www.socialenterprise.org.uk/wp-content/uploads/2019/02/What_makes_a_social_enterprise_a_social_enterprise_April_2012-1.pdf (Date of access: 01.02.2020).

2. Stryjan Y. (2006). The practice of social entrepreneurship: Notes toward a resource perspective. In Entrepreneurship as social change: A third movements in entrepreneurship book / ed. C. Steyaert, D. Hjorth. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar, 35-55.

3. Weerawardena J., Mort G.S. (2006). Investigating social entrepreneurship: A multidimensional model // Journal of World Business, № 1(41), 21–35.

4. Nicholls A. (2008). Social entrepreneurship: New models of sustainable social change. Oxford: Oxford University Press, 512.

5. European Commission. The social situation in the European Union. 2004, 44.

6. Barinova V. (2018) Foreign experience in the development of social entrepreneurship and the possibility of its application in Russia // Proceedings. - In., 174 (in Russ.).

7. Thompson J. (2002). The world of the social entrepreneur // International Journal of Public Sector Management, № 5(15), 412-431.

8. Margarita Vida. Civil society and social entrepreneurship. [Electronic resource]. URL: <https://camonitor.kz/34379-grazhdanskoe-obschestvo-i-socialnoe-predprinimatelstvo.html> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

9. Volkova M.S. (2015) Formation of social entrepreneurship // Bulletin of TSU named after G. R. Derzhavin, №5, 24-29 (in Russ.).

10. The best countries to be social entrepreneur. [Electronic resource] URL: <https://poll2019.trust.org/> (Date of access: 01.02.2020).

11. Socialization of entrepreneurship on the example of great Britain and the USA: foreign experience / NP “Moscow center for entrepreneurship development”, 2008 / <url> Information portal P. 1 (in Russ.).

12. Kerlin J. A. Social enterprises in the United States and Europe: understand differences and learn from them. [Electronic resource] URL: <http://nb-forum.ru/news/laws/sotsialnye-predpriyatiya-v-ssha-i-evropeponyat-razlichiya-i-izvlech-iz-nih-uroki> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

13. European model of social development // Information and analytical journal “Political education”. [Electronic resource] URL: <http://lawinrussia.ru/content/evropeyskaya-model-socialnogo-razvitiya> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

14. Thompson J.L. (2002). The world of the social entrepreneur // International Journal of Public. Sector Management, № 5(15), 412–431.

15. Perrini F. (2010). A process-based view of social entrepreneurship: From opportunity identification to scaling-up social change in the case of San Patrignano // Entrepreneurship & Regional Development, № 6 (22), 515–534.

16. Arai Yu. N. (2014). Specifics of business models in social entrepreneurship // Russian journal of management.. Т. 12. №4. 55-78. (in Russ.).

17. Alter K. Social Enterprise Typology. Virtue Ventures LLC. 2007. (revised vers Nov. 27, 2007). [Electronic resource] URL: https://www.globalcube.net/clients/philippson/content/medias/download/SE_typology.pdf (Date of access: 01.02.2020).

18. Nyssens M., Defourny J. (2010). Conceptions of Social Enterprise and Social Entrepreneurship in Europe and the United States: Convergences and Divergences // Journal of Social Entrepreneurship, №1 (1), 32–53.

19. Map of social entrepreneurship in Europe. Support and risks // Portal “New business: social entrepreneurship” [Electronic resource]. URL: <http://nb-forum.ru/interview/experts/karta-socialnogo-businessa-evropy-3> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

20. UK law // Portal “New business: social entrepreneurship”. [Electronic resource]. URL: http://www.nb-forum.ru/social/low_world/ (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

21. Grishina Ya. S. (2012). Comparative legal research of social entrepreneurship in the countries of America and Europe // Bulletin of the Perm University, №2 (16), 111-122. (in Russ.).

22. The law “on socially useful activities and volunteerism” (from April 24, 2003); the Law “on social employment” (from June 13, 2003); the Law “on the development of employment and labor market structures” (from April 20, 2004) (alaricheva M. Social entrepreneurship: the experience of Poland // <url> information and analytical portal. Public news of the Northwest. 2010. July 8) (in Russ.).

23. Social Enterprise Initiative. Harvard Business School [Electronic resource]. URL: <http://www.hbs.edu/socialenterprise/about/history.html> (Date of access: 01.02.2020).

24. Gulbekyan M., Vayner V. (2014). Experience in the development of social entrepreneurship in the United States: analytical report. Moscow: center for advertising research Grand Prix,. 14 (in Russ.).

25. US experience in developing and supporting social entrepreneurship // Portal “Bank of social ideas” [Electronic resource]. URL: <http://www.social-idea.ru/monthlyNews/Opyht-SSHA-po-razvitiyu-i-podderzhki-social-nogo-predprinimatelstva-Obzor-4> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

26. Batalina M. L., Moskovskaya A. A., Taradina L. D. (2008). Review of the experience and concepts of social entrepreneurship, taking into account the possibilities of its application in modern Russia. Moscow: higher school of Economics, 84 (in Russ.).

27. Socialization of entrepreneurship on the example of great Britain and the USA: foreign experience / NP “Moscow center for entrepreneurship development” (2008). Vneshmar-ket Information portal.ru [Electronic resource]. URL: http://www.vneshmarket.ru/content/document_r_CCB010CA-DAEC-40C2-9BB4-C0462737937D.html.C.10. (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

28. Tan W.L., Williams J.N., Tan T.M. (2005). Defining the ‘Social’ in ‘Social Entrepreneurship’: Altruism and Entrepreneurship // International Entrepreneurship and Management Journal, № 3(1), 353–365.

29. Experience in supporting and developing social entrepreneurship in the Republic of Korea // Portal “Bank of social ideas” [Electronic resource]. URL: <http://www.social-idea.ru/monthlyNews/Kratkij-obzor-opyht-podderzhki-i-razvitiya-social-nogo-predprinimatelstva-v-respublike-Koreya-EZHEMESYACHNYHJ-OBZOR-2-14> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

30. Swanson L.A, Zhang D. (2010). The Social Entrepreneurship Zone // Journal of Nonprofit & Public Sector Marketing, № 2 (22),71–88.

31. Bidet E., Eum H., Ryu J. A typology of social enterprise models in South Korea // International Society for Third-Sector Research [Electronic resource]. URL: https://cdn.ymaws.com/www.istr.org/resource/resmgr/WP_Stockholm/10172016/TYPOLOGY_OF_SEs_in_SK_revised.pdf (Date of access: 01.02.2020).

32. Experience in supporting and developing social entrepreneurship in the Republic of Korea // Portal “Bank of social ideas” [Electronic resource]. URL: <http://www.social-idea.ru/monthlyNews/Kratkij-obzor-opyht-podderzhki-i-razvitiya-social-nogo-predprinimatelstva-v-respublike-Koreya-EZHEMESYACHNYHJ-OBZOR-2-14> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

33. Karputina M. A., Savinova S. Yu., Shubnyakova N. G. (2014). Formation of the youth entrepreneurial community as a tool for increasing entrepreneurial activity in Russia // Modern problems of science and education.. № 2. [Electronic resource]. URL: <https://science-education.ru/pdf/2014/2/126.pdf> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

34. Public television of Russia. Interview: “Vladimir Weiner: if social entrepreneurship is promoted and supported through advertising, changes will really be noticeable”, July 6, 2017 [Electronic resource]. URL: <https://otr-online.ru/programmi/bolshaya-strana/--70887.htm> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

35. Business of Russia. Interview: “Vagit Alekperov: social entrepreneurs want to change the world for the better” [Electronic resource]. URL: <http://businessofrussia.com/component/k2/item/194-vagit-alekperov.html> (in Russ.).

36. Valery zhurakovsky / Legal regulation of social entrepreneurship in the Republic of Belarus and abroad // Collection of materials. Minsk, 2017, 23 (in Russ.).

37. Pritvorova T.P., Gelashvili N.N., & Zhumanova B.K. (2019). Social entrepreneurship in the Republic of Kazakhstan: problems and prospects. Kreativnaya ekonomika, 13(2), 231-238. doi: 10.18334/ce.13.2.39919 (in Russ.).

38. Civil society and social entrepreneurship [Electronic resource]. URL: <https://camonitor.kz/34379-grazhdanskoe-obschestvo-i-socialnoe-predprinimatelstvo.html> (Date of access: 01.02.2020) (in Russ.).

